

1. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ה עמוד א

"מצינין את הקברות" - אמר רבי שמעון בן פזי: רמז לציון קברות מן התורה מנין - תלמוד לומר: וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון (יחזקאל ל"ט). אמר ליה רבינא לרב אשי: הא מקמי דליתי יחזקאל מאן אמר? - וליטעמך, הא דאמר רב חסדא: דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו, מדברי יחזקאל בן בוזי למדנו: כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי (יחזקאל מ"ד), מקמי דליתי יחזקאל מאן אמר? אלא: גמרא גמירי לה, ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא. הכא נמי...

2. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף יט עמוד ב

שאלו תלמידיו את רבי יוסי: היאך נשא דוד שתי אחיות בחייהן? - אמר להן: מיכל אחר מיתת מירב נשאה. רבי יהושע בן קרחה אומר: קידושי טעות היו לו במירב. ... מאי קידושי טעות? דכתיב: (שמואל א' י"ז) והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עשר גדול וגו'. אזל קטליה. אמר לו: מלוה אית לך גבאי, והמקדש במלוה - אינה מקודשת... אמר ליה: אי בעית דאתן לך מיכל - זיל אייתי לי מאה ערלות פלשתים. אזל אייתי ליה. אמר ליה: מלוה ופרוטה אית לך גבאי. שאול סבר: מלוה ופרוטה - דעתיה אמלוה, ודוד סבר: מלוה ופרוטה - דעתיה אפרוטה. ואיבעית אימא: דכולי עלמא מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה, שאול סבר: לא חזו ולא מידי, ודוד סבר: חזו לכלבי ושוני.

3. הרב יששכר יעקבסון, חזון המקרא, פרשת מצורע, עמ' 281:

התורה והמצוות נתנו למשה במדבר, והיה יסוד לצפות שבספרים הבאים אחרי ספרי התורה - בספרי נביאים וכתובים - נמצא הוכחות רבות שמצוות התורה קוימו למעשה בישראל. אך כידוע היטב לא כן מצב הדברים. מועטות הן הדוגמאות המוכיחות בבירור שהתורה והמצווה נעשו נחלת כל יחיד ויחיד בעמנו בתקופת המקרא. בירורה של בעיה זו הוא אחד העניינים החשובים ביותר המעסיקים את כל אלה שחקר המקרא קרוב לרוחם ושבלבם דבקים הם באמונה בלתי מעוררת כי התורה שבכתב ושבועל פה ניתנו שתיהן על הר סיני.

4. פרופ' דניאל פרידמן, הרצחת וגם ירשת, עמ' 12-13:

הקושי הגדול הוא שעיון בסיפורים ובתיאורים הרבים שבמקרא מלמד שגם אחר מתן תורה לא ראו בני ישראל עצמם כפופים לחוקים אלה, אלא נהגו לפי מערכת דינים שונה. הפרשנות המסורתית ניסתה בכל יכולתה ליישב בין סיפורי המקרא לחוקי התורה. אולם התוצאה היא במקרים רבים מלאכותית ומאולצת...

הממצאים

א. עדויות מפורשות על קיום מצוות ככתוב בתורה

- יהושע פרק ח' ל-לה: אַז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ לַה' א-הי יִשְׂרָאֵל בְּהַר עֵיבָל: פֶּאֶשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֲבָד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פְּכֹתוֹב בְּסֹפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה מִזְבַּח אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת אֲשֶׁר לֹא הֵנִיף עֲלֵיהֶן בְּרָזָל וַיַּעֲלוּ עָלָיו עֹלוֹת לַה' וַיִּזְבְּחוּ שְׁלָמִים: וַיִּכְתֹּב שָׁם עַל הָאֲבָנִים אֶת מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר כָּתַב לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל...
- ועוד הרבה בספר יהושע: כיבוש הארץ (י' מ), לא תחיה כל נשמה (י"א יד-טו), חלוקת נחלות (י"ד ה) גם לבנות צלפחד (י"ז דו), חלוקת ערי הלוויים בגורל (כ"א ח), ערי מקלט (כ' א-ט), נחלת שנים וחצי השבטים (כ"ב).
- מלכים ב' י"ד ו (אמציה): וְאֵת בְּנֵי הַמְּפָיִם לֹא הִמִּית פְּכֹתוֹב בְּסֹפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר לֹא יוּמְתוּ אֲבוֹת עַל בְּנֵיהֶם וּבָנִים עַל אֲבוֹתָם כִּי אִם אִישׁ בְּחֻטְאוֹ יוּמָת.

מכללת הרצוג-גוש עציון

ימי עיון בתנ"ך

קייץ תשע"ב

ב. מצוות ידועות שנזכרות מעט וקימון שונה או סתום

- ברית מילה – יהושע ה'
- שבת – מל"ב ד' כג (פעם אחת בכל ג' ר'), ישעיהו ג' ו' ב-ז, נ"ח יג-יד, ירמיהו י"ז, יחזקאל - חילול שבת: כ', כ"ב, כ"ג, וקיומה בעת הגאולה בפרקי המקדש: מ"ד-מ"ו. איכה ב' ו.
- ראש חודש – שמ"א כ' ה-ו, ישעיהו א' יג, ט"ו כג, יהושע ב' יג, עמוס ח' ד-ו,
- פסח – יהושע ה', חזקיהו (דה"ב ל': "כי מימי שלמה... לא כזאת בירושלם"), יאשיהו (מל"ב כ"ג כא: "כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים..."), דה"ב ל"ה: "... מימי שמואל הנביא"), יחזקאל מ"ה, עזרא ו' יט-כב.
- סוכות – מל"א ח' ב (בחג), יחזקאל מ"ה, עזרא ג' ד, נחמיה ח' יג-יח (כי לא עשו מימי ישוע בן נון).
- ביעור האובות והיידעונים מן הארץ - שמ"א כ"ח, שאול הסיר (מעצמו?), ופנה לבסוף לבעלת האוב מעין דור!
- אכילה על הדם - שמ"א י"ד לא-לה (ויקרא י"ז י, י"ט כו), יחזקאל ל"ג כה
- אכילת לחם קודש (וחולין) בטהרה - שמ"א כ"א ד-ז (דוד ואחיהם בנב. לחם הפנים לזרים?!)*
- טהרה מטומאה (גידה?) – שמ"ב י"א ד: "והיא מתקדשת מטומאתה".

ג. מצוות שנזכרות בדרך אגב ללא ציון זיקתן לתורה:

- איסור חדש - יהושע ה' י-יא (השוו: ויקרא כ"ג יד-טו) [לא נזכר גם העומר וספירתו]
- הורדת התלוי מהעץ לעת ערב – יהושע ח' כט, י' כו-כז (השוו: דברים כ"א כב-כג)
- בניית הבית מאבני גזית שהוטעו מרחוק ולא סותתו במקום הבית – מל"א ה' לא – ו' ז (השוו: שמות כ' כא)
- מגילת רות: לקט - רות ב'; ייבום – ג' ט-יג, ד' א-יא; גאולת שדה – רות ד' א-ז (ירמיהו ל"ב ז-יב),
- מחצית השקל – תיקון יהואש מל"ב י"ב (השוו: שמות ל' יב-טז)
- מאכלות אסורים: "אכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר... - ישעיה ס"ה ג-ד, ט"ו ג, יז (נראה שייך לע"ז) [העדויות הארכיאולוגיות מאשרות שעם ישראל הקפיד להימנע מאכילה והקרבה של בע"ח טמאים]

ד. שתיקה מהציוויים שבתורה במקומות שמתבקש להזכירם

[יש שתיקה כללית מרוב המצוות]

- מינוי מלך – דרישת העם למינוי מלך "ככל הגויים" ותשובת שמואל (שמ"א ח')
- ראש השנה – לא נזכר בסיפור רצח גדליה בחודש השביעי (ירמיהו מ"א א-ו), תיאורו מעורפל בעזרא ג' א-ג, ואף בנחמיה ז' עב – ח' ג, ט-יד.
- יום כיפור – לא נזכר בחנוכת הבית של שלמה (מל"א ח' ב, = דה"ב ז' ט-י) ולא בשום מקום אחר!
- שבועות – אסא כורת ברית ושבועה בין ישראל לה' בחודש השלישי לדרוש את התורה (דה"ב ט"ו ג-טו). [גם ביחזקאל מ"ה יח-כה נזכרים רק פסח וסוכות!]
- מצורע – גיחזי ממשיך לתפקד ואף מדבר עם המלך (מל"ב ח' א-ו), ארבעת המצורעים, עוזיהו.
- משפט המלך - רק אצל נבות יש משפט בעדים [עד שיהושפט מעמיד שופטים בכל עיר (דה"ב י"ט)].
- מלחמה בעמלק - שמ"א ט"ו ב-ג (נראה כציווי חדש לשאול, אין המשך של ציווי לדוד)
- דוד ובת שבע – הדגש על הצד המוסרי (ובקושי על איסור אשת איש).
- מכירת בנים לעבדות – אלישע הנביא מול האלמנה שהנושה בא לקחת את בניה לעבדים (מל"ב ד' א-ז).

ה. מעשים לסתור - התעלמות מאיסורים מפורשים

- קבלת רות המואבית לקהל ה' (בניגוד לאיסור בדברים כ"ג ד) ונישואי שלמה לנעמה העמונית.
- נישואי דוד לשתי אחיות בנות שאול, מרב (שנתנה לעזריאל!) ומיכל (שנתנה לפלטי) - שמ"א י"ח יז-כז
- החזרת מיכל לדוד אחרי נישואיה לפלטי בן ליש (שמ"א כ"ה מד, שמ"ב ג' יד)
- מאכלות אסורים - דוד אוכל אצל שבי בן נחש "...ודבש וחמאה וצאן ושפות בקר" (שמ"ב י"ז כח-כט).
[יהויכין מקבל "ארוחת תמיד" ממלך בבל (מל"ב כ"ה כז-ל), שלא כמו דניאל (י' א-ג)]
- עבד עברי - ירמיהו ל"ד ח-יא, יד
- טומאת מת - במלחמת יהושפט מול מואב ועמון (דה"ב כ' כד-כח) לא חוששים לכך ועולים ישר מהמלחמה אל בית ה' להודות (בניגוד למלחמת מדין שבמדבר ל"א)
- הקרבת בנים! - בת יפתח, אחז - מל"ב ט"ז ג (= דה"ב כ"ח ג), טיהור יאשיהו - מל"ב כ"ג י, "אשר לא עלתה על לבי" (ירמיהו ז' לא, י"ט ה, כ"ב לה, יחזקאל כ"ג לט)
- תורת הקורבנות ביחזקאל מ"ה-מ"ו

התמודדות

1. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף מה עמוד א

וביום החדש (תקח) פר בן בקר תמים וששה כבשים ואיל תמימים יהיו (יחזקאל מ"ו ו), פר מה ת"ל? לפי שנאמר בתורה פרים, ומנין שאם לא מצא שנים מביא אחד? ת"ל: פר ... וכל נבלה וטרפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים (יחזקאל מ"ד לא), כהנים הוא דלא יאכלו, הא ישראל אכלי? א"ר יוחנן: פרשה זו אליהו עתיד לדורשה. רבינא אמר: כהנים איצטריך ליה, ס"ד אמינא: הואיל ואשתרי מליקה לגבייהו תשתרי נמי נבילה וטרפה, קמ"ל... אמר רב יהודה אמר רב: זכור אותו האיש לטוב וחנינא בן חזקיה שמו, שאלמלא הוא נגזז ספר יחזקאל, שהיו דבריו סותרין דברי תורה, מה עשה? העלה שלש מאות גרבי שמן וישב בעלייה ודרשו.

2. רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יג הלכות יד-טו:

אל יעלה על דעתך ששמשון המושיע את ישראל או שלמה מלך ישראל שנקרא ידיד יי' נשאו נשים נכריות בגיותן, אלא סוד הדבר כך הוא, שהמצוה הנכונה כשיבא הגר או הגיורת להתגייר בודקין אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד בא להכנס לדת ... לפיכך לא קבלו בית דין גרים כל ימי דוד ושלמה, בימי דוד שמא מן הפחד חזרו, ובימי שלמה שמא בשביל המלכות והטובה והגדולה שהיו בה ישראל חזרו ... ואעפ"כ היו גרים הרבה מתגיירים בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות, והיו ב"ד הגדול חוששין להם ...

3. הרב יהודה קיל, מבוא דעת מקרא לספר שמואל, עמ' 92-93

אין לך ספר בין ספרי הנביאים המרבה לדבר כמו ספרנו בקיום מצוות התורה ... בהשפעת שמואל נזדקקה אמונת העם והתחילו לעבוד את ה' לבדו בכל לבבם. נתחדשו דרכים חדשות בעבודת ה', כגון הצום וניסוך המים והקרבתן לפני תחילת הקרב... העם הקפיד מאוד על הלכות טומאה וטהרה (שמ"א ט"ז ה, כ' כו, כ"א ה-ו)... דברים מעטים בספר נראים כנוטים מן ההלכה המקומית, ובשביל לירד לעומק הבנתם יש לפרשם במידות שהתורה וההגדה נדרשות ומתפרשות על ידיהן. ואם יטען הטוען שפשוטם של כמה כתובים נראים כנוטים מן ההלכה המקומית, מבלי שהכתוב עצמו יציין נטייה זו, הרי גם אז סטיות אלה הן יוצאות מן הכלל, ולכן יש בהן כדי לאשר את הכלל של שמירת תורה ומצוותיה בדורותיהם של שמואל ודוד.

4. פרופ' דניאל פרידמן, הרצחת וגם ירשת, עמ' 16-17:

נראה שניתן להסיק מסיפורי התנ"ך שבתקופה הארוכה שבין יציאת מצרים ועד לתקופת עזרא ונחמיה (ואולי עד לשלב שבו גובשו ספרי התנ"ך לקנון מחייב, במועד כלשהו בתקופת בית שני) נהגה בישראל מערכת דינים שונה מזו המשתקפת בספרי התורה.

5. פרופ' חנוך אלבק, מבוא למשנה, קדמות התורה שבעל פה, עמ' 3-10:

כל דבר שבכתב אפשר לפרשו בפנים שונות... וכך גם התורה. מיום שנמסרה לישראל נלווה לה אף הסבר בע"פ לבאר כוונתה ולפרש הפרטים שבכללותיה. הסבר זה הוא תורה שבעל פה והוא הקרוי 'קבלה' 'מסורת', אלא שמכחישי הקבלה שלנו כגון הצדוקים וכיתות אחרות, אמרו שאין קבלה זו נכונה, שאין היא באה מפי המחוקק עצמו... אלו ואלו מודים שהחוקים הסתומים נתפרשו בזמנם בעל פה, אלא שנחלקו על אמיתות 'הפירוש': הללו אומרים שפירושה הוא המקובל והאמיתי והללו מכחישים אותם ואומרים שהחוקים נתפרשו תחילה באופן אחר... עקבות תורה שבעל פה זו בין בביאורים ובין בחוקים ומנהגים חדשים אנו מוצאים גם בנביאים ובכתובים. בספרים אלו נזכרים חוקים בדרך העברה אבל במשמעות ברורה, בעוד שבתורה הם סתומים ומשתמעים לשתי פנים... > מביא דוגמאות רבות לכך בעמ' 5-10 ומסכם: < די לנו בדוגמאות אלה כדי להוכיח שכבר בנביאים וכתובים נמצאים ביאורים לסתומות שבתורה וכן הרחבות לחוקיה ומנהגים שונים. וכל זה כלול במושג 'תורה שבעל פה'.

6. הרב אלחנן סמט, פרקי אלישע, אסוך השמן, עמ' 201-202:

מכירת בנים לעבדים אינה אפשרית כלל על פי דיני התורה: אין לאב כל זכות על בניו למכרם לעבדים וקל וחומר שאין לגורם זר (אף לא לבית הדין וכל שכן למלווה) זכות לשעבד בניו של אדם. מהו איפה מקורו של אותו נוהג חברתי הנוהג בישראל שאותו אנו פוגשים בסיפורנו? ... התשובה ברורה: נוהג זה היה נפוץ בין העמים שכני ישראל, והוא חדר בהשפעתם אף לישראל... נמצא כי המעשה שרוצה המלווה בסיפורנו לעשותו... הוא מעשה אכזרי ומקומם המנוגד לחוקי התורה, הן במה שנוגע לשעבוד הילדים לעבדים והן במה שנוגע ללקיחתם מאמם האלמנה.

הרב סמט, שם, זאת האשה וזה בנה, עיון הלכתי, עמ' 578:

הארכנו להראות כי הרקע המשפטי של האירועים בסיפורנו (סכסוכי קרקעות) תואם את ההלכות שבתלמוד ובפוסקים. האם אין במעשה זה אנכרוניזם? האם מלך ישראל היה בקי במשנה ובסוגיות התלמוד שנערכו יותר מאלף שנים לאחריו? טענתנו היא כי אותם צרכי חיים ואתם עקרונות של צדק והיגיון משפטי מתגלים הן בסיפורי המקרא הן בהלכות אשר ניסחו חז"ל במשנה ובתלמוד. לפיכך, במקום שמתגלה התאמה כזו, יש להצביע עליה, ואילו במקום שמתגלה ההפך, יש לברר ממה נובעות הסתירות.

7. תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד א

ויתיצבו בתחתית ההר - אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב: מכאן מודעא רבה לאורייתא. אמר רבא: אף על פי כן, הדור קבלוה בימי אחשורוש. דכתיב (אסתר ט) קימו וקבלו היהודים...

< קבלת התורה ואימוץ מצוותיה לחיי היומיום של העם היה תהליך מתמשך שהגיע לשיאו רק בסוף התקופה, כמו שעולה מחידוש הברית על קיום המצוות בימי עזרא ונחמיה - נחמיה ח' א, ח-ט, יג-יד, יח, ט' כו, כט, לד, י' א, ל-לד.

- קריאת התורה והוראתה במעמד כל העם: ובימים השני נאספו ראשי האבות לכל העם הפהגים והלויים אל עזרא הספר ולהשפיל אל דברי התורה. וימצאו פתויב בתורה אשר צוה ה' ביד משה אשר ישבו בני ישראל בסכות פתח בחדש השביעי. (נחמיה ח' יג-יד).